

socializmu znamená prehĺbenie hodnotovej praxe tejto spoločnosti, pretože jej základom je utváranie a realizácia potrieb človeka ako všestrannej ľudskej bytosti. Z týchto potrieb sa odvíja hodnotový systém socializmu a na ňom sa zjednocuje životný spôsob socialistickej spoločnosti.“ (s. 123) Nová ekonomická základňa ako nová vzťahová štruktúra produkuje nový hodnotový systém a nové hodnotové orientácie, ktorých vytvorenie je súčasťou oslobodenia človeka, „sebapremeny“ socialistickej spoločnosti, výrazom zospoločenšňovania. Takéto hodnotové orientácie nie sú odvodené od súkromnovlastníckych hodnotových vzťahov, ale od skutočne ľudských potrieb, najmä potreby sebapotrdenia a sebarozvoja človeka v ľudskom kolektíve. Nový hodnotový systém zjednocuje hodnotové orientácie jednotlivých spoločenských tried a skupín a zároveň dáva reálnu možnosť uvádzať do súladu všeobecne záväzné princípy hodnotového systému a morálne hodnoty, obsiahnuté v pravidlách ľudského spolužitia. Procesy spojené s hodnotovým preorientovaním spoločnosti sa manifestujú ako prak-

tické vznikanie a rozvíjanie socialistického spôsobu života. (s. 170)

Huláková na princípoch marxistickej dialektiky uchopuje vnútornú hodnotovú problematiku socialistického spôsobu života, väzby medzi životom a výrobným spôsobom, ich sprostredkovanie všeobecným, zvláštnym a jedinečným. Zdôrazňuje, že kvalitatívne zmeny v spôsobe života za socializmu a zovšeobecňovanie jeho charakteristických črt a rodiacich sa nových prvkov sú spojené so štrukturálnymi zmenami socialistickej spoločnosti, ku ktorým dochádza v procese realizácie historickej úlohy robotníckej triedy pod vedením komunistickej strany.

Pre Hulákovu knižnú prácu je príznačný tvorivý prístup k tejto dnes takej aktuálnej otázke, prístup, pri ktorom autorka majstrovsky spája analytický výklad problému so všeobecnými, syntetickými konštatovaniami. Mnohými podnetnými myšlienkami, ale aj množstvom citovanej a odporúčanej literatúry určite zaujme každého, kto sa o problematiku socialistického životného spôsobu zaujíma.

Barbora Hlavová

PROBLÉM HODNOTY A HODNOTENIA

M. DOROTÍKOVÁ: Filozofia a problém hodnoty, Pravda, Bratislava 1980, 224 s.

Problematika hodnôt zaujíma už dvadsať rokov mysle mnohých marxistických filozofov, doposiaľ však tento problém nie je celkom vyriešený. V posledných rokoch vyšlo viacero publikácií a článkov zaoberajúcich sa hodnotami a hodnotením, ale marxistická teória hodnôt je ešte stále iba v začiatkoch. Tak ako súčasná doba zvyšuje aktuálnosť potreby správnej praktickej hodnotovej orientácie, tak narastá aj potreba teoretického spracovania hodnotovej problematiky a v tom má marxistická filozofia v istom

zmysle výsadné postavenie. Problém je v tom, že dosiaľ marxistickí filozofi pri probléme hodnoty nedospeli k jednotnej teoretickej formulácii. Preto treba privítať každý marxisticko-leninský pokus o riešenie problematiky hodnôt.

Jednou z posledných prác na tému hodnoty je kniha Soni Dorotíkovvej *Filozofia a problém hodnoty*. Už názov prezrádza, že autorka si kladie za cieľ preskúmať interpretáciu hodnotovej problematiky aj v nemarxistickej filozofii. Zdôrazňuje, že jej ide

predovšetkým o konfrontáciu základných východísk a prístupov v klasickej buržoáznej filozofii a vo filozofii marxistickej.

Nerozpracovanosť hodnotovej problematiky v marxisticko-leninskej filozofii vedie autorku k zdôvodneniu potreby axiologického hľadiska a jeho miesta v systéme dialektickomaterialistickej filozofie. Axiologické hľadisko považuje za integrálnu súčasť filozofického systému učenia marxizmu-leninizmu, kde tvorí organickú jednotu s materialistickou ontológiou a gnozeológiou. S. Dorotíková odmieta buržoázne chápanie axiológie ako osobitnej filozofickej disciplíny a rovnako negatívne sa stavia k pokusom niektorých marxistických filozofov začleniť axiologickú problematiku do roviny historického materializmu, ktoré sú v skutočnosti odmietnutím hodnotového problému. Jej práca prináša krátky analyticko-kritický prehľad názorov sovietskych a našich marxistických filozofov na hodnoty od Tugarinova až podnes. Autorka kladie dôraz na metodologický význam prác klasikov marxizmu-leninizmu pre hodnotovú analýzu skutočnosti, predovšetkým na význam štúdia Marxovho *Kapitálu*, jeho politickej ekonómie ako špecifickej hodnotovej teórie, ktorá je podnetným zdrojom k prenikaniu do podstaty všetkých hodnôt.

Veľkú časť práce autorka venuje skúmaniu a kritickej analýze buržoáznej axiológie — ktorá nastolila problematiku všeobecnej povahy hodnoty a hodnotenia — tak ako vznikala a vyvíjala sa determinovaná spoločenskými pomermi, predovšetkým krízou buržoáznych vzťahov v druhej polovici 19. stor. Sleduje vývoj názorov hlavných reprezentantov nemarxistickej filozofie, orientujúcich sa na ontologickú stránku teórie hodnôt. Najskôr skúma líniu objektívneho idealizmu, ktorá nastoľuje dualizmus sveta a sveta hodnôt, a tým obnovuje staroplatón-

sky problém, otázku súvislosti, vzťahu transcendentného, nadčasového, objektívneho, „neskutočného“, ideálneho sveta hodnôt so svetom človeka, ktorý v tomto poňatí nie je tvorcom, ale len objaviteľom hodnôt. Pozastavuje sa pri Platónovi, ktorého myšlienky ovplyvnili riešenie problematiky všeobecnej hodnoty i procesu hodnotenia. V tejto súvislosti vyslovuje presvedčenie, že Platón, u ktorého problém všeobecnej hodnoty vystupuje iba v skrytej podobe, nepozná problém hodnotenia, nerozlišuje medzi poznávaním a hodnotením a tento problém ani neformuluje. Blížšie podrobne kritická analýza názory týkajúce sa ontologickej stránky problematiky hodnôt u H. Münstenberga, N. Hartmanna, predstaviteľov novokantovskej bádenskej školy Windelbanda, Rickerta a M. Schelera. Podľa Dorotíkovej hlavný význam novokantovstva nespočíva v riešení problému všeobecnej povahy hodnoty, ale v ním rozvíjanom hľadisku hodnotovej analýzy, hlavne jej gnozeologického aspektu. Autorka nesúhlasí s názormi, ktoré novokantovské chápanie hodnoty považujú za všeobecne axiologický princíp buržoáznej axiológie. Zo subjektivistických teórií hodnôt sa pozastavuje pri analýze názorov predstaviteľa francúzskeho existencializmu R. Polina, predstaviteľov psychologických teórií, amerického neorealistu R. B. Perryho, H. Höffdinga, A. Sterna a amerického pragmatizmu. Dorotíková na rozdiel od niektorých iných marxistických filozofov, ktorí charakterizujú pragmatizmus ako teóriu poznania, stavia do popredia jeho hodnotový prístup, zdôrazňujúci subjektívnosť hodnotového vzťahu. „Pragmatistická filozofia je skôr určitým konkrétnym („americkým“) pokusom o „teoretické“ vyzdvihnutie axiologického hľadiska, ktoré je stavané do protikladu k ostatným filozofickým prístupom...“ (s. 77)

Osobitne sa autorka vyjadruje k idealistickej interpretácii procesu hodnotenia. Gnozeologický prístup k hodnotiacemu procesu determinoval pozornosť buržoáznych axiológov na riešenie otázky vzťahu poznania a hodnotenia. Dorotíková sa pozastavuje pri rôznych spôsoboch riešenia tohto vzťahu a pristupuje ku kritickému skúmaniu názorov na hodnotenie podľa toho, či pokladajú racionálnu stránku (Windelband, Rickert) alebo emócie za rozhodujúci moment hodnotiaceho aktu (pri kritickej analýze zástancov iracionálneho smeru, medzi ktorých patria M. Scheler, N. Hartmann, sleduje autorka vývoj názorov na hodnotenie od ich „duchovného otca“ B. Pascala. Pozastavuje sa aj pri D. Humeovi, ktorý zaujal podobné stanovisko ako B. Pascal o sto rokov neskôr. Vyzdvihuje prínos F. Brentana, ktorý ako prvý programovo nastolil problém hodnotenia.).

S. Dorotíková upozorňuje na podnetné myšlienky buržoáznych axiológov, na problémy, ktoré sú dodnes aktuálne aj pre marxistickú teóriu hodnôt, ale i na negatíva, ktoré sú s východiskami marxistickej axiológie v zásadnom rozpore.

V poslednej časti svojej práce autorka pristupuje k marxistickej filozofickej analýze všeobecnej kategórie hodnoty z ontologického i gnozeologického aspektu. Upozorňuje na to, že marxistickí filozofi stoja na rovnakých metodologických pozíciách, zjednocuje ich interpretácia hodnoty ako subjektovo — objektového vzťahu, názor, že hodnoty sú podmienené spoločensky determinovaným subjektom, čo je však iba predpoklad vystihnúť špecifickosti hodnotového vzťahu. Z tohto východiska rozvíja Dorotíková ďalej svoje úvahy. Interpretuje hodnotu ako hodnotový vzťah, v ktorom predmetná skutočnosť nadobúda vo vzťahu k praktickému subjektu určitú funkčnosť. Dorotíková nás jasne infor-

muje o svojom chápaní obsahu filozofickej kategórie hodnoty ako hodnotového vzťahu, „ktorý sa uskutočňuje medzi človekom a jeho okolím a nachádza svoj výraz vo zvláštnych vlastnostiach — v hodnotách. V hodnotovom vzťahu nevystupuje skutočnosť voči človeku neutrálne, ale naopak, ako sféra javov majúcich zmysel, ako rozlične funkčná skutočnosť.“ (s. 220) Materialistické chápanie spoločenskej praxe, marxistická interpretácia človeka ako spoločenského subjektu, spredmetňujúceho sa vo vonkajšej skutočnosti svojou aktivitou, je podľa Dorotíkovej predpokladom nielen pochopenia človeka, ale aj zmysluplného sveta a je aj východiskom marxistickej teórie hodnôt.

Rozlíšenie rovín ontologickej štruktúry reality, skutočnosti, ktorá má svoje objektívne zákonitosti, a spoločenskej skutočnosti, ktorá je ľudským produktom, je podľa autorky ďalším predpokladom pre interpretáciu človeka ako tvorcu a objaviteľa hodnôt.

Skutočnosť nadobúda v procese historického osvojovania si sveta človekom zmysluplnosť a významovosť. Týmto smerom sa uberajú úvahy S. Dorotíkovej, ktorá významovosť, v zmysle zmysluplnosti ako historicko-konkrétneho produktu subjektovo-objektového vzťahu, pokladá za objektívny predpoklad hodnoty, za predpoklad umožňujúci realizáciu hodnôt, hodnotového sveta. Nasúhlasí s názorom, podľa ktorého je materiálna a duchovná kultúra svetom hodnôt. Svet hodnôt je podľa nej ľudskou skutočnosťou, ktorá sa prejavuje vo svojej hodnotovosti, je svetom spoločenských vzťahov, ktoré sú hodnotové. Jasná aplikácia uvedeného problému by si však ešte žiadala hlbšie rozpracovanie.

Autorka zdôrazňuje, že ak chce marxistická filozofia vystihnúť v globále ontologickú stránku hodnôt, musí skúmať hodnotové vzťahy nielen z hľa-

diska genézy, ale aj metamorfóz hodnotových vlastností. Hľadá uspokojujúcu odpoveď na otázku, v čom spočíva špecifickosť dejinného pohybu a vývojovej kontinuity spoločenských hodnôt. Trvalosť alebo pretrvávajúce niektorých hodnôt spočíva podľa nej v tom, že si uchovávajú svoju spoločenskú funkciu a význam. „Ak bližšie analyzujeme tieto historické metamorfózy, zistíme, že za protirečivosťou, ktorá sa v nich prejavuje, skrýva sa základná a podstatná povahová črta každej hodnoty — jej v podstate pozitívna alebo negatívna určenosť.“ (s. 161) Na základe toho dospieva k tvrdeniu, že ak odmietneme hodnotu ako pozitívnu, príjme a uznáme ju vlastne ako hodnotu negatívnu. Tu naráža na ďalší problém, na objektívne kritérium posúdenia hodnôt ako pozitívnych alebo negatívnych.

Autorka ďalej vymedzuje špecifický charakter hodnotiaceho subjektu a objektu hodnotenia. Predmetom hodnotenia je podľa nej poznanie historickosti a vnútornej protirečivosti hodnotovosti. V hodnotení poznáva človek zmysluplnosť a konkrétnu hodnotovosť, súčasne však aj svoje subjektívne postoje ku svetu. Hodnotiaci subjekt je zainteresovaný, angažovaný na objekte hodnotenia, je nezapustiteľný v rozhodovaní a vo voľbe hodnôt. „Hodnotiť znamená nielen diferencovať a porovnávať, ale zároveň uprednostňovať, t. j. voliť, ktoré hodnoty a ktorými stránkami sú pre nás prijateľné. Až týmto momentom sa hodnotenie stáva ešte niečím iným ako iba gnozeologickým procesom a ukazuje sa ako voľový akt.“ (s. 222) Dorotíková sa pozastavuje aj pri skúmaní vzájomných vzťahov poznania, hodnotenia a rozhodovania. Zamýšľa sa i nad problémom verifikácie, objektívnej pravdivosti hodnotenia, čím narážala na jednu z najzložitejších axiologických tém a aj keď jej závery nie sú dostatočne vyčerpávajúce, už

takéto nastolenie uvedeného problému je mimoriadnym prínosom. Snaží sa nájsť analógiu s problémom objektívnej pravdivosti poznania. Formuluje tento problém ako problém pravdivosti spoločenského hodnotenia vzhľadom na vývojové tendencie. „V tomto zmysle je verifikovateľné každé hodnotenie, ktoré neposudzuje význam a hodnoty v ich izolovanosti, ale skúma ich v historických súvislostiach a v konfrontácii s tendenciami zákonitého celospoločenského vývoja.“ (s. 198)

S. Dorotíková sa svojou prácou snaží prispieť k marxistickej filozofickej analýze všeobecnej kategórie hodnoty. Prácu píše formou problémových otázok a odpovedí. Tak ako sa rozvíja problematika, stavia si stále nové otázky, na ktoré sa usiluje nájsť adekvátne, marxisticky formulované, erudované odpovede. Pretože jej práca je zameraná na problematiku hodnôt vo filozofii vôbec, nielen v marxistickej filozofii, nemohla sa detailne venovať každému problému, na ktorý vo svojej práci narazila. Jej myšlienky sú v mnohom podnetné. Bezpochyby je práca S. Dorotíkovej prínosom pre marxistickú filozofiu hodnôt. Za najväčší prínos môžeme považovať historický prehľad a filozofickú konfrontáciu s doterajším vývojom problematiky hodnôt vo filozofii predmarxistickej, ako aj kritické zhodnotenia idealistickej interpretácie procesu hodnotenia z tvorivých kritických pozícií marxisticko-leninskej filozofie. Týmto činom sa S. Dorotíkovej sčasti podarilo vykryť medzeru v našej súčasnej filozofickej tvorbe, nakoľko, ako sama poznamenáva, marxistické štúdie z dejín axiologických názorov sú náročné nielen vzhľadom na materiál, ktorý by mali obsiahnuť, ale aj preto, lebo v tejto oblasti nemá ani buržoázna axiológia nijakú tradíciu. Z tohto pohľadu je Dorotíkovej práca naozaj výsostne tvorivým činom, kto-

rému nechýba istá odvaha, keď sa precízne a jasne snaží o historickú interpretáciu danej problematiky s plným a jasným zdôraznením dialektickomaterialistických východísk pre formuláciu a riešenie axiologických otázok.

Konstruktívna časť jej práce, kvantitatívne pomerne nenáročná, však mnohé otázky len anticipuje a ich riešenie naznačuje, čo však nie je v roz-

pore s pôvodným autorkiným zámerom. Ostáva nám veriť, že tento potenciálny prínos pre axiologickú problematiku marxisticko-leninskej filozofie nadobudne čoskoro aktuálnu podobu a naša filozofická obec sa zoznámi s novou autorkinou prácou, ktorá dá odpoveď na mnohé, dosiaľ iba naznačené problémy.

Alexandra Šmidkeová

O PROBLÉME ČLOVEKA V SÚČASNEJ BURŽOÁZNEJ FILOZOFII

Ličnosť v XX. storočí. Red. M. B. Mitin. Izd. „Mysl“, Moskva 1979, 260 s.

Súčastou kritického vyrovnávania sa s buržoáznou filozofiou 20. stor. je marxisticko-leninská analýza a kritika koncepcií človeka, vytvorených v posledných desaťročiach rozličnými prúdmi súčasného idealizmu, ktoré svojráznym spôsobom reagujú na postavenie individua v buržoáznej spoločnosti. V marxistickej filozofickej literatúre z tejto oblasti sú dobré známe práce autorov Grigorijana, Tavrizian, Kuzminy, Davydova a i. K nim sa tematicky, aj svojím významom priraduje kolektívna monografia sovietskych autorov pod vedením akademika M. B. Mitina *Osobnosť v XX. storočí*.

Cieľom predloženej práce je podľa autorov „nielen podať charakteristiku vedúcich svetonázorových orientácií, ale ukázať tiež ich reálne fungovania v spoločenskom vedomí, vplyv na súčasnú politickú prax“. (s. 5) Tohoto cieľu sa podriaďuje aj výber štúdií, predstavujúcich jednotlivé kapitoly: 1. Problém človeka v súčasnej buržoáznej filozofii (M. B. Mitin), 2. Človek v systéme štátnomonopolistickej organizácie (P. P. Gajdenko), 3. Osobnosť a kultúra v epoche krachu buržoázneho humanizmu (Ju. N. Davydov,), 4. Osobnosť v sociálnych utó-

piách buržoázneho sveta (P. S. Gurevič), 5. Problém osobnosti v umení XX. storočia (Ju. B. Borev'j a M. P. Starecká), 6. Marxisticko-leninská koncepcia osobnosti a formovanie nového človeka v podmienkach rozvinutej socialistickej spoločnosti (E. V. Osipová).

Autor prvej kapitoly vychádza pri charakteristike problému človeka v súčasnej buržoáznej filozofii z prijatého (v sovietskej filozofickej literatúre) členenia na dve základné orientácie — antropologizmus a scientizmus. Hneď však upozorňuje, že toto členenie nie je absolútne, pretože niektoré koncepcie podľa takéhoto princípu klasifikovať nemôžeme (napr. Dewey, Husserl). Zároveň zdôrazňuje, že aj u stúpencov pragmatizmu a neopozitivismu vzniká svojrázne трактование problému človeka, aj keď nie v takej otvorenej a priamej podobe ako napr. v existencializme.

Pozitivistickú orientáciu v трактованí človeka konfrontuje autor s iracionalistickými antropologickými teóriami; v rámci nich vyzdvihuje predovšetkým existencializmus, ale zároveň správne upozorňuje na kritikov tohto prúdu z radov samých buržoázných filozofov, a to aj antropologicky